

УДК 311, 311,5: 314 (477)

JEL CLASSIFICATION: J16, J21

О.В. МАКАРОВА

чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, старш. наук. співроб.

заст. дир. з наукової роботи

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: makarova_h@ukr.net

ORCID 0000-0001-8463-0314

СТАТИСТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ У ФОКУСІ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена питанням удосконалення інформаційного забезпечення гендерних досліджень шляхом запровадження обстежень використання часу. Здійснено об'єктивно-історичний огляд проведення іноземних та вітчизняних досліджень використання часу. Метою статті є обґрунтування доцільності використання даних обстежень використання часу для інформаційного забезпечення моніторингу ситуації щодо гендерної рівності та формування пропозицій для запровадження таких обстежень в Україні. Методи дослідження – узагальнення та аналогії, статистичного аналізу даних, графічний метод подання результатів, логічного аналізу. Узагальнено сучасний досвід гармонізованих обстежень використання часу в Європі. На базі доступних статистичних даних Європейської економічної комісії розраховано низку показників гендерного дисбалансу використання часу як характеристик якості життя населення. Побудовано рейтинги 35-ти країн світу за ступенем гендерного дисбалансу часу, що витрачається на працю (включаючи неоплачувану роботу: догляд за дітьми, прибирання, приготування їжі), дозвілля та фізичну активність. Здійснено аналіз отриманих результатів та виявлено низку закономірностей щодо специфіки гендерних характеристик якості життя в різних країнах світу. порушені питання необхідності теоретичного обґрунтування та класифікації способів витрачання часу як характеристик якості життя населення, а також оцінки такого феномену як «прес часу», що є однією із характеристик способу життя сучасної людини. Висвітлені загальні методологічні проблеми обстежень використання часу, зокрема стосовно форм та методів проведення досліджень, формування вибірки, застосування класифікаторів видів діяльності. На основі узагальнення кращих світових практик сформовано пропозиції щодо можливості та перспектив використання таких обстежень в Україні, зокрема для здійснення моніторингу виконання міжнародних та національних зобов'язань щодо досягнення гендерної рівності, а також для оцінювання гендерної політики.

Ключові слова: статистика використання часу, прогалани інформаційного забезпечення, якість життя, гендерна рівність, робочий час, дозвілля, часовий прес, гендерне співвідношення, гендерна політика.

© МАКАРОВА О.В., 2019

O.V. Makarova

Member of the NAS of Ukraine, Dr. Sc. (Economy)

Deputy Director for Science

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies

of the National Academy of Sciences of Ukraine

01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Taras Shevchenko, 60

E-mail: makarova_h@ukr.net

ORCID 0000-0001-8463-0314

TIME USE STATISTICS IN THE FOCUS OF GENDER STUDIES

The aim of the article is to justify utilizing time-use surveys for national monitoring of gender equality and the development of gender policies. The following research methods are used: generalizations and analogies, logical analysis, statistical data analysis, graphical method for data presentation. Based on the commitments made by Ukraine in the field of gender statistics, the issue of improving information support is quite relevant. Time-use surveys can be a powerful source of information for monitoring gender policy. The objective of the survey is also to fill in gaps in national gender statistics in accordance with Ukraine's international obligations. The article presents an objective historical review of domestic and foreign practice of conducting time-use surveys. The modern experience of conducting harmonized time-use surveys in Europe is summarized. The main possibilities of using data are described: refinement of macroeconomic indicators, in particular, GDP; adjustment of employment indicators taking into account unpaid labor; identification of the problem of child labor; clarification of the characteristics of the quality of life. Based on the available statistical data of the Economic Commission for Europe, indicators of the gender balance of time use in the aspect of quality of life characteristics are calculated. Ratings of 35 countries of the world are constructed according to the degree of gender imbalance in the use of time spent on work (including unpaid work: childcare, cleaning, cooking), leisure and physical activity. The analysis of the obtained results is made and patterns of gender characteristics of the quality of life in different countries of the world are revealed. The article also addresses the need for a theoretical justification and classification of ways to use time as characteristics of the quality of life, as well as a more thorough study of such a phenomenon as the "press of time". The general methodological problems of conducting time-use surveys, in particular, regarding the forms and methods of conducting research, depending on their goals, are described, as well as the questions of sampling and the use of classifiers of activities. Based on a synthesis of the best world practices and assessment of the real possibilities of Ukrainian statics proposals are formed regarding the possibilities and prospects of conducting such studies in Ukraine.

Keywords: *statistics of time use, information gaps, quality of life, gender equality, working time, leisure, temporary press, gender ratio, gender policy.*

Е.В. Макарова

чл.-кор. НАН Украины, д-р экон. наук, старш. науч. сотр.

зам. директора по научной работе

Институт демографии и социальных исследований

им. М.В. Птухи НАН Украины

01032, Украина, г. Киев, бул. Т. Шевченко, 60

E-mail: makarova_h@ukr.net

ORCID 0000-0001-8463-0314

СТАТИСТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВРЕМЕНИ В ФОКУСЕ ГЕНДЕРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Статья раскрывает вопросы усовершенствования информационного обеспечения гендерных исследований путем внедрения в практику «Обследований использования времени». Осуществлен объективно-исторический анализ зарубежных и отечественных исследований использования времени. Цель статьи – обоснование целесообразности использования данных обследований времени для таких ключевых задач: корректировка макроэкономических показателей, в частности ВВП, с учетом вклада от неоплачиваемого труда, уточнение показателей занятости, выявление проблем детского труда, расширение трактовки и анализа показателей качества жизни. Методы исследования – обобщений и аналогии, статистического анализа данных, логический анализ, графическое представление данных. В статье обобщен современный опыт проведения гармонизированных обследований использования времени в Европе. На основе доступных статистических данных Европейской экономической комиссии рас-

считан рад показателів гендерного дисбаланса використання часу як характеристики якості життя населення. Побудовані рейтинги 35 країн світу за ступенем гендерного дисбаланса часу, витрачаємого на роботу (включаючи неоплачувану: догляд за дітьми, прибирання, приготування їжі), вільний час, а також час, який витрачається на фізичну активність, дозвілля. Здійснено аналіз отриманих даних і виявлені деякі закономірності, специфіки гендерних характеристик якості життя в різних країнах світу. Затрачено питання необхідності теоретичного обґрунтування і класифікації способів використання часу як характеристик якості життя і рівня життя, бідності; оцінки такого феномена, як «прес часу», явища, яке отримало значне поширення в сучасних суспільствах. Також йдеться про необхідність вирішувати цілий ряд методологічних проблем при підготовці до проведення подібних досліджень. В частині, стосовно форм і методів досліджень, побудовані вибірки, застосовані класифікатори видів діяльності. На основі узагальнення кращих світових практик сформульовані пропозиції стосовно можливості і перспектив проведення таких досліджень і використання їх результатів для здійснення моніторингу виконання міжнародних і національних зобов'язань України щодо досягнення гендерної рівності, а також для оцінювання гендерної політики.

Ключові слова: статистика використання часу, прогалини інформаційного забезпечення, якість життя, гендерна рівність, робочий час, дозвілля, час преси, гендерне співвідношення, гендерна політика.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Україна має низку міжнародних зобов'язань у сфері гендерної рівності, пов'язаних із приєднанням країни до таких засадничих міжнародних документів як Конвенція з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (1980) [1], Пекінська Декларація та Пекінська Платформа дій (1995) [2], Угода про Асоціацію з ЄС (2014) [3], Цілі сталого розвитку до 2030 року (2015) [4] та Цілі партнерства Україна-НАТО [5]. Відповідно до цих зобов'язань, Україна має регулярно звітувати про виконання визначених заходів, надавати оцінку ситуації з гендерною рівністю у різних сферах життя суспільства та висвітлювати результати державної політики з розширення можливостей жінок. Всі означені міжнародні документи приділяють увагу необхідності збору гендернодезагрегованих даних, виконання спеціальних досліджень гендерних проблем і дисбалансів у становищі жінок і чоловіків. На жаль, Україна має значні прогалини у інформаційному забезпеченні гендерних досліджень. Зокрема, це стосується такого важливого джерела даних як обстеження використання часу, яке успішно запроваджено у багатьох країнах світу. Наразі Україна має лише фрагментарні дослідження щодо використання часу, які ґрунтуються на даних спеціальних соціологічних опитувань, здійснених за підтримки міжнародних донорів [6]. Разом із тим, вітчизняні соціологічні дослідження свідчать про значне поширення гендерних стереотипів в українському суспільстві, що є непрямым підтвердженням наявності гендерного дисбалансу і у використанні часу. Наприклад, за даними експертного опитування «Гендерна проблематика та її актуальність в українському суспільстві»¹ (2017) [7], одна з основних причин поширеності дискримінаційних практик, що зумовлюють гендерний поділ праці в українському суспільстві як на рівні родини, так і всього соціуму, – це гендерні стереотипи. Так вважають 92 % опитаних експертів (рис. 1).

Аналіз досліджень та публікацій. Міжнародний досвід доводить, що обстеження використання часу стали важливим напрямом соціальних досліджень у більшості країн, оскільки забезпечують можливість збору та узагальнення інформації про гендерні співвідношення часових витрат на оплачувану та безоплатну роботу в домашньому

¹ Опитування було проведене в період з 7 червня до 21 липня 2017 року (польовий етап 14–30 червня) Інститутом соціальних технологій «Соціополіс» на замовлення громадської організації Ліга захисту прав жінок «Гармонія Рівних».

Рис. 1. Розподіл відповідей експертів на питання «Якою мірою розподіл обов'язків у сім'ї на «чоловічі» та «жіночі» в українському суспільстві зумовлений гендерними стереотипами та дискримінацією?», %

Джерело: [7, с. 19].

господарстві (включаючи хатні справи, піклування про неповнолітніх дітей і непрацездатних членів родини), а також час, що витрачається на діяльність, спрямовану на розвиток та навчання, відпочинок, спілкування тощо. Зростання інтересу до таких обстежень у сучасному світі не обмежується лише гендерною тематикою. Їх значна популярність обумовлена універсальністю та широкими можливостями застосування у дослідженнях різних сфер та аспектів людського життя.

Перші подібні обстеження виконано на початку ХХ століття у країнах, де відбувалася стрімка індустріалізація, і пов'язані вони були з необхідністю вивчення тривалості робочого часу, а також співвідношення тривалості праці та відпочинку, підставою чого була боротьба профспілок за скорочення робочого часу.

Одним із перших видатних вітчизняних досліджень використання часу були дослідження професора Київського університету М.І. Зібера (N.Y. Zyber) (1844–1888). У 1873 році була опублікована його робота «Досвід програми для збирання статистико-економічних відомостей». У програмі М. Зібера визначено три аспекти використання часу: час виробництва всього того, що є необхідним для життя та праці (їжи, одягу, знарядь праці); споживання того, що вироблено, тобто частка «ефективного» часу; розподіл часу праці за групами населення, за територією проживання, за ознаками статі, віку, національності, освіти, соціального статусу. Однак першим ученим, який увів у науковий обіг термін «бюджет часу», вважається соціолог – президент Американської соціологічної асоціації Ф. Гідінґс (F. Giddings) (1855–1931). У 20-х роках минулого століття у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки та у країнах із централізованим плануванням виконано низку вагомих досліджень використання часу. Всесвітньо визнаними дослідженнями були роботи двох радянських економістів того періоду: С. Струмліна (S. Strumilin) (1887–1974) [8] та Г. Пруденського (G. Prudensky) (1904–1967) [9], які застосували отримані результати для цілей державного планування. До історичних робіт з цієї тематики також можна віднести *Time Budgets of Human Behaviour* П. Сорокіна (1889–1968) та К. Бергера (1912–1986) (P. Sorokin and K. Berger) [10], які запропонували нове розуміння психологічної мотивації використання часу.

Серед робіт, присвячених узагальненню сучасного досвіду досліджень використання часу, можна відмітити статтю Р. Андорка (R. Andorca) *Time Budgets and Their Uses*

[11], а також серію публікацій журналу *Journal of Time Use Research (JTUR)* Міжнародної асоціації досліджень використання часу. У цих роботах висвітлено методологічні питання збору даних [12], досліджено якісні характеристики використання часу [13], аналізуються дані емпіричних досліджень використання часу на деякі види діяльності [14, 15], у тому числі – рідкісні види (наприклад, пов'язані із криміналом [16]).

Для практики досліджень помітною подією на шляху розвитку обстежень використання часу була 20 сесія Статистичної комісії ООН (1979), яка відзначила особливу роль статистики використання часу, зазначивши, що вона являє собою «загальне джерело, що використовує загальну одиницю виміру для фундаментальних описових даних, які неможливо отримати іншим способом, що стосується людської діяльності в різних областях соціальної, демографічної та відповідних видів економічної статистики» (ООН, 1978, п. 3). 2007 року Департамент з економічних та соціальних питань ООН розробив Керівництво з підготовки статистичних даних про використання часу [17] з метою надання методичної допомоги країнам, зацікавленим у виконанні подібних досліджень. У цьому Керівництві розглянуто методи та практику збирання, опрацювання та поширення статистичних даних про використання часу на основі узагальнення досвіду різних країн.

На сьогоднішній день є доступною статистична база даних Європейської економічної комісії (далі ЄЕК), сформована за офіційними статистичними даними. Вона містить інформацію про результати обстеження використання часу у 35 країнах світу у період з 1985 до 2016 року.

Метою даної статті є обґрунтування доцільності проведення цих обстежень використання часу для інформаційного забезпечення моніторингу ситуації щодо гендерної рівності та формування пропозицій щодо практичного запровадження таких обстежень в Україні.

Новизна статті відображена у таких положеннях: на основі узагальнення світового досвіду проведення обстежень використання часу, розроблено пропозиції щодо його застосування в Україні; здійснено розрахунки показників гендерного дисбалансу у використанні часу на статистичній базі ЄЕК та продемонстрована можливість застосування цих підходів для оцінювання гендерної рівності у якості життя.

Методи дослідження: узагальнення та аналогії, статистичного аналізу даних, графічний метод подання результатів, логічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. В узагальненому вигляді статистика використання часу являє собою оцінку розподілу часу за різними видами діяльності та кількісний вимір часу, який людина витрачає на певні види діяльності. Розподіл часу на роботу та відпочинок є яскравими характеристиками рівня та якості життя населення. Час, що витрачається на «дозвілля» визнано важливим показником добробуту, а «дефіцит дозвілля» може бути індикатором бідності. Надмірне перевантаження роботою або значний гендерний дисбаланс у зайнятості є характеристиками бідного населення. У гендерному аспекті витрачання часу відрізняється тим, що незважаючи на меншу кількість робочого часу у формальній зайнятості, жінки суттєво більше часу витрачають на домашню роботу, піклування про дітей та інших членів сім'ї, приготування їжі тощо. Отже виявлення специфіки витрачання часу для різних соціально-демографічних груп населення має стати важливим джерелом даних для розуміння гендерних проблем якості та рівня життя.

Цікавим з точки зору дослідження якості життя є показники надмірної зайнятості, а також відчуття «часового пресу», який означає стан, коли людина відчуває себе так, нібито їй постійно не вистачає часу для того, що зайнятися тими речами, якими їй

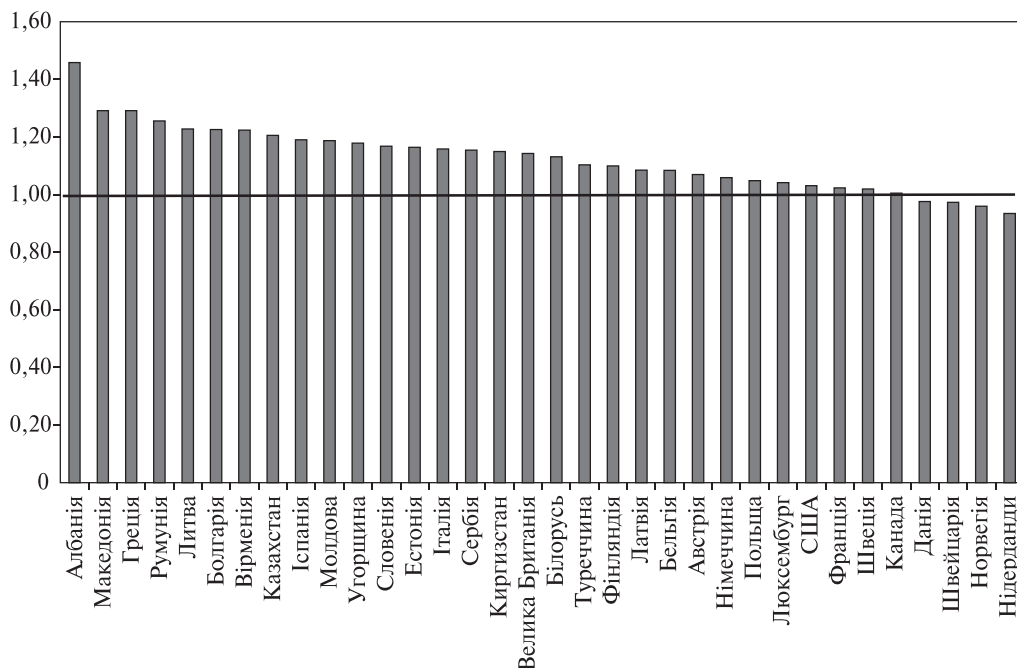

Рис. 2. Відношення добового часу, що витрачають жінки на роботу (оплачувану та неоплачувану), до аналогічного показника для чоловіків

Джерело: побудовано автором за даними бази ЄЕК [19].

хочеться займатися. Такий стан набуває дедалі більшого поширення серед зайнятих людей у сучасному суспільстві, і являє собою тип психологічного стресу, що значно погіршує якість життя. Дефіцит часу стає відмінною ознакою сучасності. Дослідження, проведені у скандинавських країнах, свідчать, що дефіцит часу батьків негативно впливає на психічний стан дітей. Серед дітей батьків, які постійно відчували брак часу, 19 % мали проблеми з психічним здоров'ям, а серед дітей батьків, які іноді відчували «прес часу» – 10 % [18]. Отже, такі результати дають пояснення того, що у скандинавських країнах, незважаючи на інші сприятливі умови, все ж існує проблема із психічним здоров'ям дітей.

За даними бази ЄЕК [19], жінки витрачають на оплачувану роботу на 40 % менше часу, ніж чоловіки. На противагу, хатня робота забирає у жінок часу у 2,3 більше, ніж у чоловіків. У цілому (якщо враховувати оплачувану та неоплачувану роботу), жінки працюють на 12 % довше, ніж чоловіки. Хоча переважання тривалості роботи у жінок спостерігається не у всіх 35-ти обстежуваних країнах. У Нідерландах, Норвегії, Швейцарії та Данії жінки працюють трохи менше часу, ніж чоловіки, проте таке відставання не перевищує 6 %. У Канаді спостерігається цілковитий гендерний паритет щодо тривалості роботи, а у Албанії – найбільший гендерний розрив – 46 % (рис. 2).

Варто зазначити, що більша зайнятість жінок у неоплачуваній домашній праці є ознакою патріархальної культури, риси якої доволі стійко зберігаються навіть у країнах із високим рівнем розвитку. За деякими винятками домашні обов'язки виконують переважно жінки незалежно від їхнього статусу в оплачуваній зайнятості. Хоча дослідження, представлені у публікації ООН *The World's Women 2015* [20], свідчать, що у розвинених країнах все ж простежується менший гендерний розрив участі

Таблиця. Час, що витрачається на неоплачувану працю, в залежно від статі у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, 2005–2013 рр. (останні доступні дані), годин : хвилин

Реґіон	Жінки	Чоловіки
Країни, що розвиваються (37)	4 : 34	1 : 18
Розвинені країни (28)	4 : 20	2 : 16

Джерело: [20, с. 114].

у неоплачуваній праці, тобто практика спільного ведення домашнього господарства дедалі більше поширюється у світі (таблиця).

У макроекономічному аспекті потребує обрахунку виробництво продукції домашніх господарств та включення її у ВВП. Особливо активна полеміка щодо включення неоплачуваної праці до національних рахунків відбувалась у 1990-х роках. Рекомендації конференцій ООН зі стану жінок були спрямовані на покращання виміру як оплачуваної, так і неоплачуваної зайнятості. Пекінська платформа дій, проголошена на 4-й сесії ООН [2], саме і була розроблена з метою отримання таких даних.

Проте, дані про розподіл часу все ще мало використовуються у практиці макроекономічних досліджень. Критика ВВП як показника економічного успіху полягає у тому, що він виключає велику частину неоплачуваної домашньої праці. Багато досліджень указують на недоврахування товарів і послуг, які виробляють та споживають домогосподарства. Особливо це стосується послуг, що надаються у домашніх умовах, такі як прибирання, догляд за дітьми, довготривалий догляд за хворими. Основною перешкодою для цього часто називають дефіцит даних. Хоча такого роду дослідження є надто актуальними для розробки політики, вони розглядаються як важкодоступні для розробників політики. Статистика часу значною мірою допомагає вирішувати ці проблеми шляхом надання ефективніших оцінок участі у робочій силі як в оплачуваних, так і в неоплачуваних секторах.

Майже завжди увагу акцентували на тому факті, що робота, яка виконується жінками, не ціниться. Проте обстеження послуг домашніх господарств завжди було надто складним завданням і залишається таким на сьогоднішній день. Макроаналіз в ідеалі має враховувати сукупний внесок чоловіків та жінок із урахуванням внеску організованого сектору та економіки, пов'язаної із доглядом. Однак у різних країнах процедура гендерного бюджетування обмежується врахуванням внеску жінок лише в ринкову економіку, що дає значне викривлення гендерного розподілу реального внеску. Наприклад, дані з Індії демонструють, що лише незначна кількість жінок працює в організованому секторі, лише 4 % загального внеску.

Значні зміни відбуваються у формах та характері зайнятості населення. Еволюція цифрової економіки актуалізувала дискусію про необхідність обстежень використання часу. Адже чітка межа між домом та роботою зникає. Люди все частіше самостійно зайняті або працюють на відстані, використовуючи цифрові платформи. Їхня робота може бути частково поєднана з іншими видами діяльності, вони використовують активи своїх домашніх господарств для роботи – від комп'ютерів і смартфонів до власного житла й автомобілів. Такі зміни безперечно обумовлюють глибше розуміння діяльності домашніх господарств і гендерного розподілу, а також оцінки такої діяльності.

Крім проблеми оплачуваної та неоплачуваної праці, дуже важливим є розподіл часу на працю та відпочинок. Вважають, що дефіцит дозвілля є ознакою бідності,

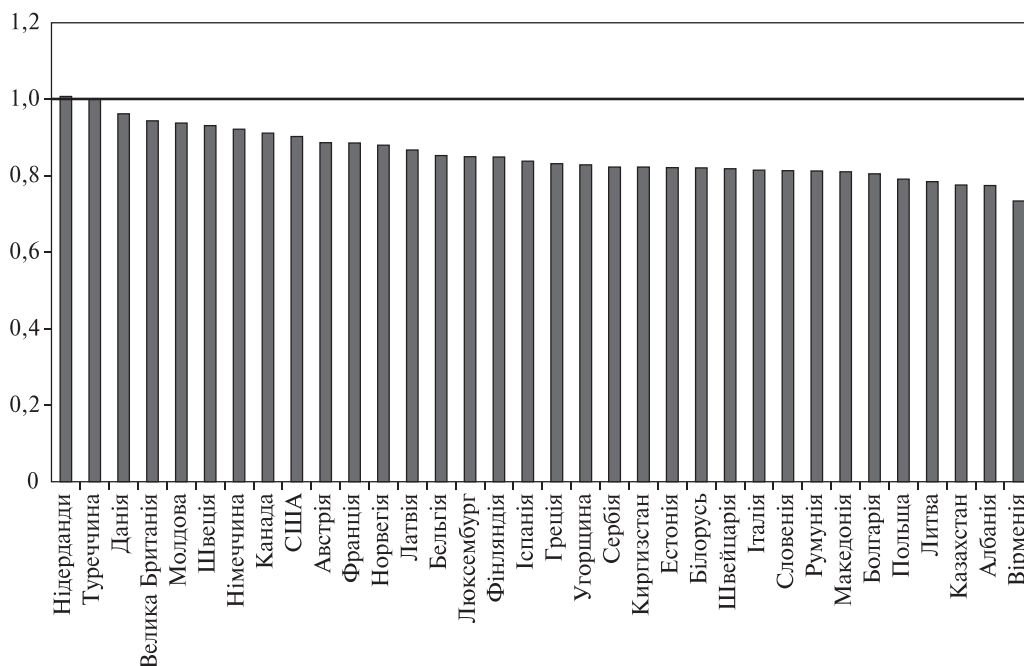

Рис. 3. Відношення добового вільного часу жінок до аналогічного показника для чоловіків

Джерело: побудовано автором за даними бази ЄЕК [19].

оскільки він не дає можливості людині повноцінно задовольняти потреби у відпочинку, відновленні працездатності, реалізації культурних та комунікаційних потреб. Як правило, вільний час приблизно дорівнює загальному добовому часу мінус час, який витрачається на роботу, сон та інші фізіологічні потреби людини. В цілому у жінок вільний час (в середньому на добу) є на одну годину меншим, ніж у чоловіків (4,63 години у жінок і 5,4 години у чоловіків). Тут також є винятки: в Нідерландах і Данії жінки мають дещо більше вільного часу, ніж чоловіки, але ця різниця не є значною (рис. 3).

Важливою у подібних дослідженнях є не лише кількість, а й якість використання вільного часу. Час, що витрачається на навчання та розвиток особистості, освіту, заняття фізичною активністю, оцінюється як інвестиція у людський капітал. На рис. 4 продемонстровано відношення добового часу, який жінки витрачають на заняття фізичною активністю, до такого ж показника для чоловіків. Ми бачимо, що у всіх досліджуваних країнах за цим показником переважають чоловіки. В середньому вони витрачають на фізичну активність у 1,5 рази більше часу на добу, ніж жінки. Найменший гендерний розрив спостерігається знову ж таки у успішніших із точки зору людського розвитку країнах: Німеччині, Швеції, Норвегії, Данії. І цей розрив зростає мірою зменшення показника людського розвитку.

Особливо важливим є збір даних про використання часу дітьми. Адже час, спрямований на навчання та розвиток, є інвестицією у майбутнє. Негативними проявами можуть бути як низька фізична активність дитини, так і надмірне перевантаження роботою, у тому числі у хатньому господарстві, що може свідчити про негативний феномен використання дитячої праці.

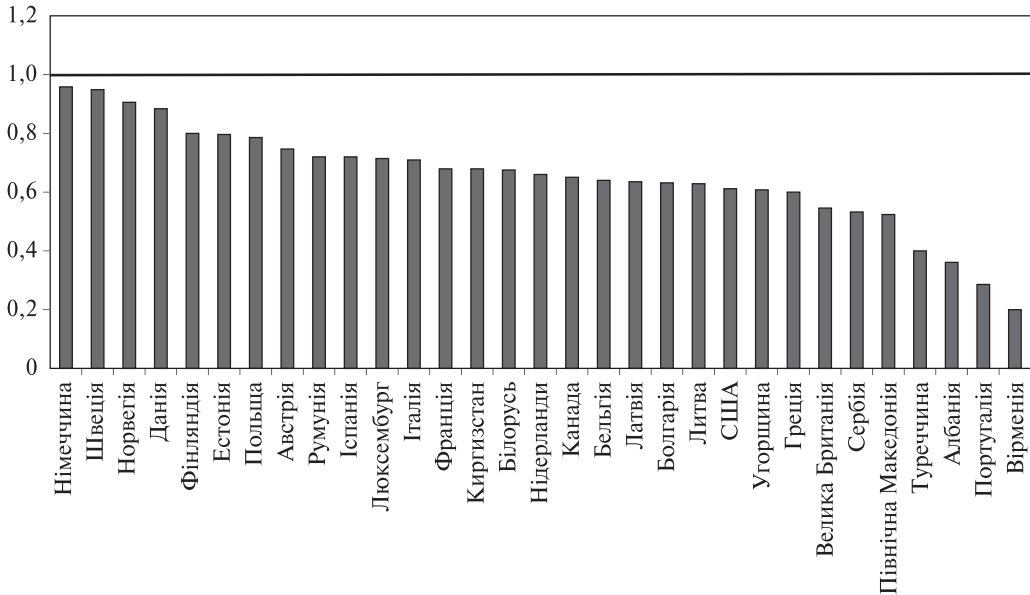

Рис. 4. Відношення добового часу, що витрачають жінки на заняття фізичною активністю, до аналогічного показника чоловіків

Джерело: побудовано автором за даними бази ЄЕК [19].

Отже, очевидним є складний та багатоаспектний характер такого джерела інформації, як обстеження використання часу. Подібні обстеження є доволі трудомісткими та високовартісними. Тому їх планування у національному масштабі в умовах дефіциту ресурсів має бути дуже ретельним для того, щоб досягти балансу між якістю отриманих даних та вартістю їх отримання. Передовсім потрібно вирішити питання щодо форми обстеження. Це може бути спеціалізоване обстеження, що охоплює вузьке коло показників (часто це один компонент використання часу) та спрямоване на отримання інформації з цільової тематики, або багатоцільове обстеження, яке, наприклад, реалізується шляхом підключення спеціального модуля до Обстеження умов життя домогосподарств України.

Складаючи програму, потрібно вирішити низку принципових питань щодо методів збирання даних, складання вибірки, обробки даних, класифікації видів діяльності, а також розробки заходів, спрямованих на економію ресурсів і забезпечення достатньої якості даних.

Сучасні дослідження демонструють, що ідеальним методом збору даних є використання повноцінних «журналів». Проте, на думку експертів, частка респондентів, які ведуть журнали, як правило низька, і проведення самостійних обстежень використання часу є високозатратним та складним завданням. У зв'язку з цим здійснюється пошук нових шляхів збору даних. Деякі країни застосовують електронні щоденники, які респонденти ведуть на спільній вебплатформі. Як доводить практика проведення національного обстеження в Данії (2008–2009), такі щоденники характеризуються вищою якістю заповнення і дають змогу скоротити терміни розробки підсумків та витрати на обстеження.

Для покращання якості даних та збору додаткової інформації у ряді країн почали використовувати спеціальні пристрої. Наприклад, респондентам надають GPS-наві-

гатори (пристрій, який отримує сигнали глобальної системи позиціонування з метою визначення поточного місця розташування), які респонденти мають носити з собою для виміру переміщень. Інформація, отримана таким шляхом, є хорошим доповненням до щоденникових записів. Завдяки таким пристроям можна відстежувати частоту та тривалість переміщень, а також здійснювати моніторинг ефективності роботи певних видів транспорту в різні години протягом доби. Деякі країни (наприклад, Велика Британія) проводять збір інформації з використанням смартфонів, оснащених спеціальними додатками для ведення щоденникових записів та реєстрації маршрутів переміщень. Розвиток цієї технології надасть можливості для збору додаткових видів інформації, яка поки що не є доступною.

Висновки. Отже, обстеження використання часу переслідують принаймні дві основні цілі: 1) забезпечити дані для показників якості та рівня життя з точки зору особливостей використання часу населенням; 2) заповнює прогалини гендерної статистики, зокрема щодо виявлення реального внеску чоловіків і жінок в економіку. У світі накопичений значний досвід виконання досліджень часу, доступні бази даних, за допомогою яких можна визначити особливості використання часу у різних країнах, дослідити взаємозв'язки між показниками якості життя та структурою використання часу, оцінити інвестиційну спрямованість витрат часу для розвитку людського капіталу. Такі дослідження можуть бути корисним підґрунтям для формування та оцінювання соціальної політики. Питання проведення обстежень використання часу є дуже актуальними для України, зокрема, з огляду на необхідність інформаційного забезпечення моніторингу виконання міжнародних та національних зобов'язань щодо досягнення гендерної рівності. Наявні методологічні посібники та рекомендації, розроблені на міжнародному рівні, за умови їх адаптації до умов України, з успіхом можуть бути застосовані у вітчизняній практиці соціальних досліджень. Тим більше, що Україна вже має значний досвід вибіркового обстеження, серед яких наймасштабнішими і добре відпрацьованими є «Обстеження умов життя домогосподарств України» та «Обстеження з питань економічної активності», які проводить Державна служба статистики України. Отже, цілком логічним видається уведення до одного з них додаткового модуля з питань використання часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Human Rights. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Vol-1. Chapter IV. Title 8. – New York, 18 December 1979. – 138 p. / UN [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1981/09/19810903%2005-18%20AM/Ch_IV_8p.pdf (дата звернення: 07.10.2019).
2. Beijing Declaration and Platform for Action 1995 / UN Women, 2014. – 277 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://beijing20.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/csw/pfa_e_final_web.pdf (дата звернення: 07.10.2019).
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 № 984_011 / Верховна Рада України: офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 07.10.2019).
4. Цілі сталого розвитку в Україні / UN Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sdg.org.ua/ua> (дата звернення: 07.10.2019).
5. Україна та НАТО / Місія України при НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nato.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nato/Partnership> (дата звернення: 07.10.2019).
6. Gerasymenko G., Libanova E., Makarova O. Analytical Research on Women's Labour Force Participation / UNFPA & UCSR, 2012. – 196 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www>

- un.org.ua/images/documents/4493/Analytical_research_on_women's_participation_in_the_labour_force_in_Ukraine_(EN).pdf (дата звернення: 09.10.2019).
7. Гендерна проблематика та її актуальність в українському суспільстві Звіт про експертне опитування / Ліга захисту прав жінок «Гармонія Рівних», 2017. – 41 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/mResearcher/ss-83204209> (дата звернення: 09.10.2019).
  8. Струмилин С.Г. Проблемы экономики труда. – М.: Госполитиздат, 1957. – 729 с.
  9. Пруденский Г.А. Проблемы рабочего и вне рабочего времени. – М.: Наука, 1972. – 335 с.
  10. Sorokin P., Berger C. Time-budgets of Human Behavior. Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1939. – 215 с.
  11. Andorka R. Time Budgets and Their Uses // Annual Review of Sociology. – 1987. – Vol. 13. – P. 149–164.
  12. Stewart J. Getting Started with Time-Use Data // Journal of Time Use Research. – 2018. – Art. 2. – 10 p. – <https://doi.org/10.32797/jtur-2018-2> [.
  13. Hofferth S.L., Lee Y., Flood S.M., Carr D. Physical Activity and Perceived Health: Can Time Diary Measures of Momentary Well-Being Inform the Association? // Journal of Time Use Research. – 2018. – Art. 1. – 23 p. – <https://doi.org/10.32797/jtur-2018-1>
  14. Roncolato L., Radchenko N. Women's labor in South Africa – Time spent doing simultaneous paid and unpaid work // Journal of Time Use Research. – 2016. – Vol. 13, No. 1. – P. 58–90. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jtur.iatur.org/home/issue/d8683f9d-78e6-452c-ac5f-5aa256e61e46> (дата звернення: 15.10.2019).
  15. Papastefanou G., Zajchowski D. Time for shopping – Social change of time use for shopping activities 1990–2012 // Journal of Time Use Research. – 2016. – Vol. 13, No. 1. – P. 109–131. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jtur.iatur.org/home/article/51328206-30da-45b7-a663-15a4673-7e45f> (дата звернення: 15.10.2019).
  16. Van Halem S., Hoeben E.M., Bernasco W., Ter Bogt T.F.M. Measuring short and rare activities – Time diaries in criminology // Journal of Time Use Research, 2016. – Vol. 13, No. 1. – P. 1–33. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jtur.iatur.org/home/issue/d8683f9d-78e6-452c-ac5f-5aa256e61e46> (дата звернення: 15.10.2019).
  17. Руководство по подготовке статистических данных об использовании времени: для оценки оплачиваемого и неоплачиваемого труда. – UN, Statistical Division, 2007 / WorldCat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldcat.org/title/rukovodstvo-po-podgotovke-statisticheskikh-dannykh-ob-ispolzovanii-vremeni-dlia-otsenki-oplachivaемого-i-neoplachivaемого-truda/oclc/849801462> (дата звернення: 21.10.2019).
  18. Gunnarsdottir H., Bjereld Y., Hensing G., Petzold M., Povlsen L. Associations between parents' subjective time pressure and mental health problems among children in the Nordic countries: a population based study // BMC Public Health. – 2015. – 15. – P. 353. – <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1634-4>
  19. Statistics / United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/ru/STAT/> (дата звернення: 08.10.2019).
  20. The World's Women 2015. Trends and Statistics / UN, Department of Economic and Social Affairs, 2015. – 260 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unstats.un.org/unsd/gender/downloads/worldswomen2015_report.pdf (дата звернення: 25.10.2019).

REFERENCES

1. Human Rights. (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, Vol-1, Ch. IV*. T. 8. UN. New York, 18 December 1979. Retrieved from https://treaties.un.org/doc/Treaties/1981/09/19810903%2005-18%20AM/Ch_IV_8p.pdf
2. *Beijing Declaration and Platform for Action* 1995 (2014). UN Women. Retrieved from https://beijing20.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/csw/pfa_e_final_web.pdf
3. Uhoda pro asociatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropejs'kym Soiuzom, Yevropejs'kym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Mizhnarodnyj dokument vid 27.06.2014 № 984_011 [Association Agreement between Ukraine, from one side, that of the European Union, the European Union from atomic energy and the third member states, from the other side: International document of 27/06/2014 № 984_011]. (2014, 27 June). Verkhovna Rada

- Ukrainy - Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].
4. *Tsili staloho rozvytku v Ukraini [Sustainable Development Goals in Ukraine]* (n.d.). UN Ukraine. Retrieved from <http://sdg.org.ua/ua> [in Ukrainian].
  5. *Ukraina ta NATO [Ukraine and NATO]* (n.d.). Misiia Ukrainy pry NATO - Mission of Ukraine to the NATO. Retrieved from <https://nato.mfa.gov.ua/ukraine-nato/Partnership> [in Ukrainian].
  6. Gerasymenko, G., Libanova, E. & Makarova, O. (2012). *Analytical Research on Women's Labour Force Participation*. UNFPA & UCSR. Retrieved from [http://www.un.org.ua/images/documents/4493/Analytical_research_on_women's_participation_in_the_labour_force_in_Ukraine_\(EN\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/4493/Analytical_research_on_women's_participation_in_the_labour_force_in_Ukraine_(EN).pdf)
  7. *Henderna problematyka ta ii aktual'nist' v ukrains'komu suspil'stvi. Zvit pro ekspertne opytuvannia [Gender issues and current issues in the Ukrainian suspension. Expert survey report]* (2017). Liha zakhystu prav zhynok «Harmoniia Rivnykh». Retrieved from <https://www.slideshare.net/mResearcher/ss-83204209> [in Ukrainian].
  8. Strumilin, S.G. (1957). *Problemy jekonomiki truda [Labor Economics Issues]*. Moscow: Gospolitizdat [in Russian].
  9. Prudenskij, G.A. (1972). *Problemy rabocheho i vnerabocheho vremeni [Problems of working and non-working hours]*. Moscow: Nauka [in Russian].
  10. Sorokin, P., & Berger, C. (1939). *Time-budgets of Human Behavior*. Cambridge (Mass.). Harvard University Press.
  11. Andorka, R. (1987). Time Budgets and Their Uses. *Annual Review of Sociology*, 13, 149-164.
  12. Stewart, J. (2018). Getting Started with Time-Use Data. *Journal of Time Use Research*, Art. 2. - <https://doi.org/10.32797/jtur-2018-2>.
  13. Hofferth, S.L., Lee, Y., Flood, S.M. & Carr, D. (2018). Physical Activity and Perceived Health: Can Time Diary Measures of Momentary Well-Being Inform the Association? *Journal of Time Use Research*. Art. 1. - <https://doi.org/10.32797/jtur-2018-1>
  14. Roncolato, L., & Radchenko, N. (2016). Women's labor in South Africa – Time spent doing simultaneous paid and unpaid work. *Journal of Time Use Research*. Vol. 13, 1, 58-90. Retrieved from <https://jtur.iatur.org/home/issue/d8683f9d-78e6-452c-ac5f-5aa256e61e46>
  15. Papastefanou, G., & Zajchowski, D. (2016). Time for shopping - Social change of time use for shopping activities 1990-2012. *Journal of Time Use Research*, Vol. 13, 1, 109-131. Retrieved from <https://jtur.iatur.org/home/article/51328206-30da-45b7-a663-15a46737e45f>
  16. Van Halem, S., Hoeben, E.M., Bernasco, W. & Ter Bogt, T.F.M. (2016). Measuring short and rare activities - Time diaries in criminology. *Journal of Time Use Research*, Vol. 13, 1, 1-33. Retrieved from <https://jtur.iatur.org/home/issue/d8683f9d-78e6-452c-ac5f-5aa256e61e46>
  17. *Rukovodstvo po podgotovke statisticheskikh dannykh ob ispol'zovanii vremeni: dlja ocenki oplachivaemogo i neoplachivaemogo truda [Manual for preparation of statistics on the use of time: to assess paid and unpaid work]*. (2007). UN. Statistical Division. WorldCat. Retrieved from <https://www.worldcat.org/title/rukovodstvo-po-podgotovke-statisticheskikh-dannykh-ob-ispolzovanii-vremeni-dlia-otsenki-oplachivaemogo-i-neoplachivaemogo-truda/oclc/849801462> [in Russian].
  18. Gunnarsdottir, H., Bjereld, Y., Hensing, G., Petzold, M. & Povlsen, L. (2015). Associations between parents' subjective time pressure and mental health problems among children in the Nordic countries: a population based study. *BMC Public Health*, 15, 353. - <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1634-4>.
  19. Statistics (n.d.). United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). Retrieved from <https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/ru/STAT/>
  20. *The World's Women 2015. Trends and Statistics* (2015). UN Department of Economic and Social Affairs. Retrieved from https://unstats.un.org/unsd/gender/downloads/worldswomen2015_report.pdf

Стаття надійшла до редакції журналу 04.11.2019.